

RÓNA DÁNIEL
MÚLÓ DICSŐSÉG?
A JOBBIK EGYETEMISTÁK KÖZÖTTI
TÁMOGATOTSÁGA 2019-BEN

ABSZTRAKT

A tanulmány a Jobbik 2019-es egyetemista közönségét hasonlítja össze a 2015-össel, illetve – ahol rendelkezésre álltak az adatok – a teljes népességben lévő táborával, felhasználva az Aktív Fiatalok egyetemi és főiskolai diákokra reprezentatív adatbázisát, és a Medián országos felméréseit. Az összehasonlítás kiterjed a szavazók szociológiai, demográfiai hátterére, világnézetére, politikai attitűdjeire és ideológiai önelhelyezésére is. Azt vizsgálja az írás, hogy mely csoportokban volt jelentős változás a négy évvel ezelőtti támogatottsági szinthez képest. Míg 2015-ben az volt a fő kutatási kérdés, hogy miért tudott ilyen kiugró népszerűsége szert tenni a Jobbik a fiatalok és különösen az egyetemi-főiskolai hallgató között, 2019-ben inkább az szorult magyarázatra, hogy miért esett vissza a párt. A tanulmány végén többváltozós elemzéssel kívánjuk megvilágítani az új (és lecsökkent) Jobbik tábor karakterét és jellegzetességeit, a konklúzióban pedig a negatív tendencia mögött meghúzódó okokra térünk ki.

BEVEZETÉS¹⁰⁵

A Jobbik 2019-ben eddigi története legnagyobb választási kudarcát élte át: mindössze 6 százalékot szerzett az Európai Parlamenti választáson, olyan pártok is jócskán megelőzték (DK, Momentum), amelyek korábban sokkal kisebbnek számítottak. Az Aktív Fiatalok Magyarországon egyetemista-főiskolás adatfelvételének időszakában (2019 februárjában) már sok problémával kellett megküzdenie a Jobbiknak, ám az országos közvélemény-kutatásokban még valamivel 10 százalék felett állt a párt, az egyetemisták között pedig 19 százalékon. Persze már ez is markáns visszaesésnek számított a 2015-ös eredményekhez képest (25 százalék körüli eredmény az országos felmérésekben, 35 százalék az egyetemisták körében), ám,

105 Róna Dániel kutatását az MTA Prémium Posztdoktori Ösztöndíj programja támogatja.

mint utólag kiderült, még messze nem jelentette a lejtmenet végét.¹⁰⁶ Jelen tanulmány ezért nem is tudja teljes mértékben megvilágítani a párt visszaesésének okait, a veszteség karakterét.

Arra viszont lehetőség nyílik, hogy összehasonlítsuk a Jobbik 2019-es és 2015-ös egyetemista és főiskolás bázisát. Nagyon fontos ugyanakkor leszögezni, hogy az eltérő helyzetből eltérő kérdésfeltevések is következnek. A Jobbik 2015-ben az országos közvélemény-kutatásokban közelebb állt a Fideszhez, mint az MSZP-hez (Tóka 2018), és messze a legdinamikusabban fejlődő hálózatot üzemeltette. A Vona Gábor által vezetett párt a 2009-es áttörés óta kisebb hullámzásoktól eltekintve egyenletesen fejlődött, az egyetemisták között messze a legnépszerűbb volt (Róna 2017), de a teljes ifjúság körében is beérte a Fideszt. A Jobbik nyilvános kommunikációjában is igyekezett kihasználni ezt az erősséget, gyakran hirdette magát úgy, mint a jövő pártja, plakátkampányba is kezdett „a fiatalok között már a legnépszerűbb párt szlogennel” (Róna–Molnár 2015). 2019 februárjára – az EP-választás előtt is – egy pártszakadás utáni, lefele tendáló, karizmatikus vezető nélküli, komoly anyagi gondokkal küszködő párt képe rajzolódott ki, melynek az üzenetei is egyre homályosabbak voltak, fiatalok közötti (fogyatkozó) népszerűsége pedig szóba sem került a kampány során.

Míg 2015-ben az volt a fő kérdés, hogy mi a Jobbik általános sikerének és fiatalok közötti kiemelkedésének oka, addig most azt kell megválaszolni, hogy milyen tényezők húzódnak meg a visszaesése mögött, illetve mely csoportokban vesztett többet, és melyekben kevesebbet. Az összehasonlítás demográfiai, attitűdbéli jellemzők és politikai preferenciák mentén fog történni: a 2019-es Jobbik-szavazótáborot vetjük össze a 2015-össel. Ahol rendelkezésre állnak egyidejű országos, teljes népességre vonatkozó adatok, ott összehasonlítási alapként azt is fel fogjuk tüntetni. Az elemzés a választóközönségre koncentrálna, nem tér ki a párt arculatának, politikusi gárdájának, ideológiájának változására (lásd Enyedi 2015; Kovarek 2016) – noha ezeket érinteni fogjuk az összegző részben.

TÁRSADALMI HÁTTÉR

Először a demográfiai változókat vettük szemügyre (1. táblázat), melyek korábbi vizsgálataink során is szignifikáns hatással voltak az egyetemisták és főiskolások pártválasztására (Róna–Sörös 2012; Róna–Reich 2013).

¹⁰⁶ A 2015-ös adatfelvétel módszertanáról részletesen lásd: Róna–Szabó 2017, a 2019-es adatfelvételt ismerteti Szabó 2019 jelen kötetben.

1. táblázat
A Jobbik támogatottsága az egyes demográfiai csoportokban (nem, életkor, lakóhely, vallásosság és anyagi helyzet).
százalékos megoszlás

		Jobbik 2015 hall- gatók	Jobbik 2019 hallgatók	Jobbik 2019 teljes népesség
nem	férfi	23	14	10
	nő	17	14	7
életkor	21–29 évesek	17	13	14
	18–21 évesek	25	16	11
lakóhely	Budapesten	9	6	8
	megyei jogú városban	19	16	9
	egyéb városban	25	18	9
	községben	28	19	7
vallásosság	vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	21	8	5
	vallásos vagyok a magam módján	21	14	8
	nem tudom megmondani, hogy vallásos vagyok-e	15	15	13
	nem vagyok vallásos	18	17	10
	ateista vagyok	22	7	3
anyagi helyzet	gondok nélkül élek	19	16	-
	a pénzem okos beosztásával jól kijövök	18	13	-
	éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	24	13	-
Összesen		20	14	8

Forrás: A táblázatok forrása Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A teljes népességre vonatkozó adatok forrása a 2018 decemberi, 2019 januári és 2019 márciusi Medián-adatbázisok, összevonva (N=3600) – hasonlóképpen, az összes további táblázatban is innen származnak a teljes népességre vonatkozó adatok.

Megjegyzés: az anyagi helyzetről a “hónapról-hónapra anyagi gondjaim vannak” és a “nélkülözések között élek” válaszopciók elemszáma túl alacsony az elemzéshez. A Jobbik tehát 2015-ben a férfi hallgatók 23 százalékának a támogatását élvezte.

A radikális jobboldali pártok szavazótáborára Európa-szerte igen változatos, az egyetlen aranyszabály az, hogy népszerűbbek a férfiak között (Félix–Gregor 2014; Van der Brug et al 2013, Mudde 2007). Ez így volt korábban a Jobbikkal is, a teljes népességben éppúgy, mint a hallgatói mintákban. Most azonban némileg

megváltozott a helyzet a teljes népességben is, a diákok között pedig már nem tapasztaltunk különbséget a két nem tekintetében – a párt a nők között sokkal kevesebb támogatót veszített, mint a férfiak között. Hasonlóan mérséklődtek az életkori különbségek is, a 18-21-es korosztályban korábban tapasztalt kiugró népszerűség már a múlté, az országos Medián-adatbázisokban is. A településszerkezeti mintázat nem sokat változott, egyedül a falvakban volt tetten érhető erősebb visszaesés, követve a teljes népességbeli mintázatot. Vallásosság tekintetében éppen a két végpontnál, az ateisták és az egyházi tanítása szerinti vallásgyakorlók körében volt legjelentősebb a csökkenés a hallgatói mintában, és a teljes népességben is ez a két leggyengébb csoportja a pártnak. Anyagi helyzet tekintetében azt láthatjuk, hogy a Jobbik éppen a legszegényebb csoportban veszített a legtöbb támogatót – ott, ahol korábban a legtámogatottabb volt a hallgatók között (a teljes népességben inkább a közepes jövedelműek és a szakmunkás végzettségűek között volt a legnépszerűbb, Enyedi–Fábián–Tardos 2014).

Összességében a demográfiai adatok alapján ugyan kétségtelenül kiegyenlítettebb, néppártibb lett a párt szavazótábor – ám nem úgy, hogy a gyengébb (tehát kevésbé reprezentált) csoportok felfejlődtek az erősebbek mellé, hanem inkább a korábbi erősebb csoportok süllyedtek le a gyengébbek szintjére.

A diplomás szülők számával igyekeztünk felmérni a hallgatók családi hátterét. E tekintetben nem rajzolódott ki új tendencia.

2. táblázat

A Jobbik támogatottsága a szülők iskolai végzettsége szerint. százalékos megoszlás

	Jobbik 2019	Jobbik	Teljes minta
Egyik szülő sem diplomás	17	24	100
Egyik diplomás	14	20	100
mindkét szülő diplomás	8	11	100
Teljes minta	14	20	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A Jobbik változatlanul az “elsőgenerációs értelmiségi” (alapfokú vagy szakmunkás végzettségű) családból származó hallgatók között a legnépszerűbb (a korábbiakról: Róna-Reich 2013). A radikális párt több, mint kétszer olyan támogatott azon hallgatók körében, akiknek a családjában mindkét szülőnek legfeljebb szakmunkás végzettsége van, azokhoz képest, akiknek édesapjuk és édesanyjuk is diplomás. A következő szemügyre vett változó a diákok által választott szak volt.

3. táblázat.
A Jobbik támogatottsága szakok szerint.
Százalékos megoszlás

	Jobbik 2019	Jobbik 2015	Teljes minta
agrár	10	19	100
bölcsészettudományi	12	22	100
egészségtudomány (nem orvosi)	15	31	100
gazdaságtudományi	16	17	100
informatikai	18	26	100
jogtudomány	6	15	100
műszaki tudományok	18	26	100
művészet	0	12	100
orvostudomány	25	22	100
pedagógusképzés	15	24	100
társadalomtudomány	5	7	100
természettudomány	9	11	100
	14	20	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

Látható, hogy a Jobbik orvosi, informatikai és műszaki képzésre járó hallgatók között tett szert a legmagasabb támogatottságra, és kifejezetten gyengén áll a társadalomtudományi, művészeti és jogi képzéseken. A különbségek nemcsak a képzési helyszínek oktatásának szellemiségéből adódhatnak: más társadalmi háttérű hallgatók választják az egyes szakokat, művészeti képzések például tipikusan olyan nagyvárosokban, főleg Budapesten vannak, ahol a Jobbik gyengébb. A párt elitjére sem jellemző annyira a bölcsészek, művészek és társadalomtudósok jelenléte, illet inkább az LMP-nél tapasztaltunk korábban. Érdekes fejlemény, hogy a Jobbik az orvosok között egyenesen erősödött, miközben országosan gyengült, ám ebben nagy a statisztikai bizonytalanság az alacsony elemszám miatt, így messze-menő következtetést nem vonnánk le.

TÁRSADALMI AKTIVITÁS ÉS MÉDIAFOGYASZTÁS

Ebben a részben azt vizsgáljuk meg, hogy a Jobbik fiatal hívei milyen társadalmi-közéleti aktivitást mutatnak, milyen szinten beszélnek nyelveket és milyen médiacsatornákból tájékozódnak. Ezek a változók ritkábban szerepelnek a szociológiai elemzésekben.

4. táblázat

Nyelvtudás, szervezeti kötődés és online, offline aktivitás a Jobbik táborában. Átlagpontok

	Jobbik 2019	Teljes minta 2019	Jobbik 2015	Teljes minta 2015
Nyelvtudás	3,8	4,3	3,43	3,96
Offline aktivitás	1,19	1,44	–	–
Online aktivitás	1,61	1,55	1,77	1,61

Megjegyzés: nyelv: Minden nyelv esetében a következő pontszámokat adtuk 0= nem beszéli, 1=alapfok, 2=középfok, 4=felsőfok. Ezeket összegeztük a kért 5 nyelv esetében. Offline és online aktivitás: 14 offline típusú tevékenységet és 6 online típusút adtunk meg. Az átlagpontok azt mutatják, hogy átlagosan hányféleképpen vettek részt az egyes pártok szervezeti. Konkrét típusuk leírása a kérdőívben.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A beszélt nyelvek tekintetében egyetlen jelentős különbség van, a Jobbik szervezeti – saját bevallásuk szerint – kevesebb nyelvet ismernek, vagy alacsonyabb szinten beszélnek azokat (ez 2015-ben és 2019-ben egyaránt így volt). Életszerűnek tűnik, hogy a Jobbik híveinek kevésbé privilegizált helyzete, családi háttere húzódik meg a különbség mögött. Internetes aktivitás (kommentelés, Facebook-megosztás, stb.) tekintetében a jobbikosok átlag feletti értékeket produkáltak, ez persze nem meglepő a párt virulens netes háttérét ismerve. Ugyanakkor elmaradnak az átlagról offline aktivitásban (tüntetések, petíciók aláírása, stb.). Nagy különbségek persze nincsenek a pártok vonatkozó értékei között, az átlagpontok közötti 2-3 tizedes eltérések voltak 14-es, 12-es, illetve 6-os skálán (4-es táblázat). Folytatódik az a 2011 óta tartó tendencia, miszerint csökkent a teljes hallgatói társadalomban csökkent az offline és online aktív aránya (Oross–Szabó 2017).

Itt jegyezzük meg azt, hogy a Jobbik fiatal közönsége esetében (is) mennyire fontos szerepet tölt be a Facebook: a pártnak több, mint félmillió követője van a közösségi médiában – ez a szám jóval magasabb annál, mint ahányan rá az EP-választáson. Míg egy 2013-as teljes ifjúságra kiterjedő Ipsos-kutatásban¹⁰⁷ még a TV és az internetes hírportálok is valamivel – a már akkor is népszerű – Facebook előtt voltak, ez már 2015-re sem volt igaz (legalábbis az egyetemisták és főiskolások körében), akkor 52 százalékuk rendszeresen, további 34 százalékuk alkalmanként gyűjtötte a közösségi oldalon a politikai információit, és csak 14% válaszolta azt, hogy soha. Az összes többi tájékoztató forrás kevésbé volt népszerű. 2019-ben is a 2015-öshöz hasonló adatokat láthatunk: 45% minden nap, további 28% pedig legalább hetente többször találkozott a Facebook-on politikai tartalmakkal. Ugyanakkor, míg korábban a Jobbik támogatói nagyobb arányban tájékoztak a közösségi médiából az átlaghoz képest, 2019-ben ez már nem volt így (37 százalékuk minden nap, további 36 százalékuk legalább hetente többször lát a Facebook-on politikai tartalmat).

107 <http://ipsos.hu/hu/news/leginkabb-a-tevebol-tajekozodnak-a-fiatalok>

POLITIKAI ÉRTÉKVÁLASZTÁS

Ebben az alfejezetben a politikai értékválasztás és pártpreferencia közötti összefüggést vesszük szemügyre. Elsőként a bal-jobb, liberális-konzervatív és mérsekelt-radikális skálán való önelhelyezést vizsgáljuk.

5. táblázat

A baloldal-jobb skála megoszlása a Jobbik táborában. Százalékos megoszlás (oszlopszázalékok)

„Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”

	Jobbik 2019 teljes népesség	Jobbik 2019 hallgatók	Jobbik 2015 hallgatók	Teljes hallgatói minta (2019)
1 – 3 bal	20	15	7	29
4	14	40	24	42
5 – 7 jobb	66	45	69	29
	100	100	100	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A Jobbik 2019-es hallgatói közönségét három számsorral is érdemes összevetni. 2015-ös hallgatói sokasághoz képest jelentős átrendeződés következett be: nagyon lecsökkent a jobboldaliak aránya, és megugrott a középtértekét választóké. 2019-re már a Jobbik táborában csak kicsivel különbözött a teljes hallgatói mintától: valamivel kevesebb baloldali és több jobboldali volt benne arányaiban, de a különbség sokkal kevésbé volt számottevő, mint 2015-ben. A teljes népességgel összehasonlítva pedig az szúrhat szemet, hogy ahhoz képest mennyivel magasabb a középtértekét választók aránya: ez valószínűleg nem elsősorban a bal-jobb skálán való önelhelyezés elutasításából, hanem bizonytalanságból fakadhat, ami a fiatalokra jobban jellemző politikai kérdésekben. Erre a jelenségre már 2012-ben is felhívtuk a figyelmet, és az akkori magyarázat az volt, hogy a fiatalok nézetei még kiforratlanok, sokuk nincs is tisztában a jelzők tartalmával, a Jobbikra szavazásnak nem ideológiai, hanem habituális, szervezeti, vagy egyszerű proteszt okai vannak (Róna–Sörös 2012).

6. táblázat

**A liberális-konzervatív skála megoszlása a Jobbik pártok táborában.
Százalékos megoszlás.**

„Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”

	Jobbik 2019 teljes népesség	Jobbik 2019 hallgatók	Jobbik 2015 hallgatók	Teljes hallgatói minta (2019)
1 – 3 liberális	36	32	23	48
4	19	42	39	28
5 – 7 konzervatív	45	26	37	23
	100	100	100	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A 2015-höz viszonyított változás itt is tetten érhető: a Jobbik hallgatói között jelentősen megnőtt a liberálisok, és lecsökkent a konzervatívok aránya – ezáltal ebben a dimenzióban is tapasztaljuk, hogy a Jobbik közelíti, de még nem éri el a teljes mintaátlagot. Szintén az 5-ös táblázatot ismétli az a tendencia, hogy jóval több a középérték a hallgatói mintában, mint a teljes népességben. Érdekes megemlíteni, hogy a Jobbik önképének, üzeneteinek még mindig ellentmond a fiatal hívei körében népszerű liberális címke. Noha a párt sokat változott, azért még mindig konzervatívként, és nem liberálisként definiálja önmagát.

A néppártosodás tekintetében viszont követi a tábor a párt irányvonalát: sokfélébb lett, ez a demográfiai jellemzők után a bal-jobb és a liberális-konzervatív önelhelyezésben is tükröződött.

7. táblázat

**A mérsékelt-radikális skála megoszlása a Jobbik táborában.
Százalékos megoszlás.**

„Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”

	Jobbik 2019 teljes népesség	Jobbik 2019 hallgatók	Jobbik 2015 hallgatók	Teljes hallgatói minta (2019)
1 – 3 mérsékelt	28	33	23	49
4	18	44	39	35
5 – 7 radikális	54	23	38	16
	100	100	100	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A néppártosodás fokozódása 2015 és 2019 között ebben a dimenzióban is felfedezhető volt, a radikális skálárészt választók aránya jelentősen visszaszorult 2015 óta. Ebben a táblázatban a korábbiaknál is jobban közelíti a jobbikos hallgatók elhelyezkedése a teljes hallgatói sokaságét. Számottevően eltér viszont a teljes népességtől, amelyben sokkal kisebb arányban választanak középértéket. Meglepő,

hogya a Jobbik híveinek többsége még mindig radikálisnak tartja magát, miközben a párt már évek óta nem használja ezt a kifejezést az öndefiníciójában.

Ebből a táblázatból is látványosan kirajzolódik, hogy a bizonytalan hallgatók ezekben a választásokban sem hazudtolják meg magukat: a 4-es középérték kiemelkedő népszerűsége a körükben tökéletesen passzol a közömbös, érdektelen, idegenkedő lelkiállathoz. A teljes népesség sokkal kisebb arányban választ középértéket.

A néppártosodás egyébként mindhárom dimenzióban érvényesül a teljes népességbeli adatok alapján is, csak ott valamivel lassabb a változás, mint a hallgatói mintában: 2013-ban a Medián 6 hónapnyi összevont adatai szerint a jobbikosok 5 százaléka volt baloldali, 21 százaléka liberális, és 19 százaléka mérsékelt ugyanezek a skálákon (ezek az arányok most 20, 36 és 28 százalékok).

A sokfélebbé válást azonban ebben az esetben sem úgy érte el a Jobbik, hogy a gyengébb csoportjai (baloldali, mérsékelt, liberális) felerősödtek a már eleve erősekhez képest, hanem az erősebbek (jobboldali, konzervatív, radikális) estek vissza a gyengébbek szintjére.

A következő táblázatban egyetlen címkét kellett választaniuk a válaszadóknak a felkínált lehetőségek közül.

8. táblázat.
A Jobbik támogatottsága politikai címkék szerint.
Százalékos megoszlás (sorszázalék)

	Jobbik 2018 december teljes népesség	Jobbik, hallgatói minta 2019	Jobbik, hallgatói minta 2015	Teljes hallgatói minta
liberális, szabadgondolkodású	9	10	8	100
européer/nyugatos	2	9	10	100
konzervatív, hagyománytisztelő	6	19	26	100
erős nemzeti érzésű	27	24	52	100
rend és stabilitás	10	21	31	100
zöld, környezetvédő	0	15	24	100
vallásos, hívő ember	3	7	17	100
Teljes minta	9	14	20	100

Megjegyzés: így szólt a kérdés: “Az alábbiakban olyan politikai eszméket olvashatsz, amelyek jellemzőek lehetnek egy ember gondolkodására. Kérlek, válaszd ki ezek közül azt, amelyik a legközelebb áll a gondolkodásodhoz!”

A kereszténydemokrata, baloldali radikális és szociáldemokrata címkéket csak 1-3 százalékos válaszadó említette, így az alacsony elemszám miatt a megoszlásaikat nem tüntettük fel. A teljes népességre vonatkozó adatok a 2018 decemberi Medián-kutatásból származnak (N=1200).

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

Minden viszonyítási alapon a magukat erős nemzeti érzésűnek vallók között bizonyult a legnépszerűbbnek, a rendpártiak között a második legnépszerűbbnek a Jobbik. A többi csoportban sosem volt az átlagtól lényegesen eltérő támogatottsága, sem a hallgatók között, sem a teljes népességben – leginkább a nyugatos és vallásos válaszadók idegenkedtek a párttól, előbbieket hagyományosan inkább a baloldali (Bíró-Nagy 2012), utóbbiak inkább a Fidesz hívei közé tartoztak (Kmetty 2012). A néppártosodás és a gyengülés újabb bizonyítéka, hogy a hallgatók között egyedül a liberális és a nyugatos csoportban nem esett vissza a Jobbik – a legnagyobb csökkenést pedig éppen a legerősebb közegekben szenvedte el (nemzetiek). A teljes népességben és a hallgatói mintában hasonló tendenciákat fedezhettünk fel, a legnagyobb különbség az, hogy a zöld identitású emberek közül csak az egyetemistákat tudta megszólítani a Jobbik, a teljes népességben nem volt kimutatható támogatottsága ebben a kisszámú csoportban.

A következő szakaszban a demokráciához és a diktatúrához való viszonyuk kifejezésére kértük a válaszadókat, ezúttal újra csak a hallgatói mintában. A demokrácia jelenlegi működésével értelemszerűen minden ellenzéki párt hívei elégedetlenek voltak, egyedül a kormánypártiak nyilatkoztak megértőbben. Ennél sokatmondóbbak a 9. táblázat adatai, melyek a demokrácia és a diktatúra, mint politikai rendszer közötti választást mutatják.

9. táblázat

A demokratikus és a diktatórikus politikai rendszer megítélése a Jobbik táborában. Százalékos megoszlás.

(Oszlopszázalék)

	Jobbik 2019	Teljes min- ta 2019	Jobbik 2015	Teljes minta 2015
A demokrácia minden más politikai rendszernél jobb	51	58	33	47
A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik	32	26	37	32
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	17	16	30	21
	100	100	100	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

A korábbi vizsgálatainkhoz képest 2019-ben jelentősen megnőtt a demokrácia elkötelezett híveinek aránya, a teljes mintában abszolút többségbe kerültek. A Jobbik tábora még ennél is nagyobb mértékben tolodott el a „demokraták” irányába: minden harmadik helyett immár minden második tartozott ide 2019-ben – ismét a néppártosodásnak megfelelően. Ugyanakkor persze továbbra is riasztó jelenség, hogy az egyetemisták bő négytizede, a jobbikos fiatal majdnem fele közömbösen, vagy egyesek a diktatúrát előnyben részesítő módon áll a kérdéshez.

Kérdőívünkben – az előző hullámokhoz hasonlóan – szerepeltek tekintélyelvűséget (az Adorno által kidolgozott F-skála nyomán), szociális érzékenységet, vezérkultuszt, rendpártiságot és cigányellenességet mérő állítások is

10. táblázat

**Politikai állításokkal való egyetértés átlagpontjai a Jobbik táborában és a teljes hallgatói mintában. 1–5 skála átlaga
(1=egyáltalán nem ért egyet; 5=teljes mértékben egyetért)**

	Jobbik 2019	Teljes minta 2019	Jobbik 2015	Teljes minta 2015
A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytisztelet.	3,57	3,21	3,72	3,42
Az állam helyett az embereknek kellene több felelősséget vállalniuk önmagukért	-	-	3,4	3,46
Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskezű vezetőkre.	3,04	2,67	3,55	3,06
A szegények többsége saját maga felelős azért, hogy szegénységben él.	2,56	2,25	2,57	2,39
Fokozott szigor szükséges a közrend védelmében: a rend fontosabb, mint a bűnelkövetők jogai	3,68	3,33	3,92	3,59
A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a feleségnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia	2,02	1,79	2,3	2,1
A bűnözési hajlam a cigányok vérében van	2,83	2,23	3,55	2,74
A menekültpolitikát nem lehet eléggé szigorítani	2,88	2,52	-	-

A tendenciák a 10-dik táblázat esetében is hasonlóak az előzőhöz: a teljes minta – és azon belül a Jobbik hallgatói szavazótábora is – eltolódott a kevésbé tekintélyelvű és rendpárti irányba, ám a jobbikosokra még így is az átlagnál nagyobb arányban jellemzőek ezek az értékek, attitűdök. Ismét, a leglátványosabb változás éppen a cigánysággal kapcsolatos előítéletben volt, ami korábban a leginkább megkülönböztette a Vona Gábor által vezetett párt híveit. 2019-ben már a 3-as középérték alatt helyezkedett el a Jobbik-tábor átlagpontja, tehát inkább elutasítják az előítéletes állítást, mint egyetértenek vele. Ez a párt genezisének elválaszthatatlan része volt (Karácsony–Róna 2010), ezért mindenképp figyelemre méltó eredmény. A többi kérdésben kisebb volt az elmozdulás, ám ott is tetten érhető a Jobbik néppártosodásának eredménye, a jobbikosok „szelídülése”. Legnagyobb mértékben a rendpártiság és a tekintélytisztelet jellemző a válaszadóikra. Noha a

teljes népesség vonatkozó adatai nem állnak rendelkezésre, azért az valószínűnek tűnik, hogy ott a menekültellenesség, a cigányellenesség, a rendpártiság és a tekintélyelvűség dimenziójában magasabb értékeket kaptunk volna.

Elemzésünk záró részében úgynevezett logisztikus regressziós modelleket futtattunk le: ez egy többváltozós statisztikai elemzési módszer, mely megmutatja, hogy a számos magyarázó változónak önállóan – a többi változó keresztthatásától megtisztított módon – milyen mértékű hatása van az eredményváltozóra. Az eredményváltozó (függő változó) a Jobbikra való voksolás volt, a fejezetben használt összes változó pedig magyarázó változóként szerepelt a modellekben. A táblázatban csak a szignifikáns magyarázó változókat tüntettük fel. Ezek azok, amelyek önállóan, minden más tényező változatlansága mellett, a legnagyobb hatással vannak a pártpreferenciákra. Az eredményeket ismét összevetettük a 2015-ös adatokkal.

11. táblázat

A Jobbik szavazótáborainak logisztikus regressziós elemzése.

Függő változó az adott pártra szavazás

	Jobbik 2019		Jobbik 2015	
Nagelkerke R négyzet	0,189		0,424	
Szignifikáns változók és esélyhányadosok (Exp Béta)	Budapest	0,380	Szülők végzettsége	14,71
	Baloldal-jobb	2,25	21 év alatti	0,402
	rendpárti	1,9	Baloldal-jobb	2,66
			Mérs-rad	0,707
			Dem. elégedett	0,679
			Kuruc.info	1,654
			Ker.Tv	0,64
		Cigányok, bűnözés		

1-nél nagyobb esélyhányados növeli a valószínűségét annak, hogy a válaszadó az adott pártra szavazzon, 1-nél kisebb pedig csökkenti. A szülők végzettségénél a nagyobb érték magasabb végzettséget jelent, így a Jobbik 1 alatti értéke azt jelenti, hogy a párt az alacsonyabb végzettségű szülővel rendelkező hallgatók körében népszerűbb. A 21 év alatti változónál a nagyobb érték jelenti azt, hogy a válaszadó 21 év alatti, közöttük magasabb a párt támogatottsága. A baloldal–jobboldal, liberális–konzervatív, mérsékelt–radikális skálán a nagyobb érték az utóbbi pólusnál van: a 7-es skálán egy egységgel jobbra történő elmozdulás 1,788-szorosára növeli a Jobbikra szavazás valószínűségét. A demokráciával való elégedettségénél a nagyobb érték jelenti az elégedettséget, így a jobbikosok elégedetlenebbek az átlagnál. A médiumok fogyasztásánál a nagyobb érték jelenti a rendszeresebb fogyasztást, így az 1 alatti esélyhányados jelzi, hogy az adott csatorna használata növeli a párt támogatásának esélyét – az 1 feletti pedig csökkenti. A jobbikosok gyakrabban használják a kuruc.info-t és a kereskedelmi tv-k híradóit. A “cigányok vérében van a bűnözés” állításnál a nagyobb érték jelzi az egyetértést, így az állítás igénylése növeli a Jobbikra szavazás esélyét. A címkéknél is az 1 feletti szám növeli az adott pártra voksolás valószínűségét, az 1 alatti pedig csökkenti. A külföldön tanulás esetében a kisebb szám jelenti azt, hogy van ilyen tapasztalata a hallgatónak, így az LMP a külföldet megjárta hallgatók között szerepel jobban.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 és 2019.

Az első sor Nagelkerke értékei azt jelentik, hogy a teljes modell milyen mértékben magyarázza meg az adott pártra voksolás szórását. A 2015-ös illeszkedés elég erősnek számít a politikai szociológiai gyakorlatban, a 2019-es viszont már nem inkább gyenge-közepesnek. Ez máris megerősíti azt a kétváltozós kapcsolatokból származó megállapítást, hogy a 2019-es Jobbik tábor ugyan zsugorodott a 2015-öshöz képest, ám mégis sokfélébb lett. A sokféleség azzal jár, hogy nehezen lehet a tábor demográfiai és értékbeli változók alapján beazonosítani, az átlaghoz képest nem mutatnak olyan jelentős eltérést, kevesebb a szignifikáns változó a többváltozós elemzésben.

Míg a 2015-ös Jobbikról el tudtuk mondani, hogy a 21 év alattiak és az első-generációs értelmiségiek között – minden már tényezőre való kontrollálás után is – felülreprezentáltak, addig 2019-ben csak a vidéki lakóhely növelte a pártra szavazás esélyét a demográfiai változók közül. A jobboldaliság megmaradt ugyan, ám ennek is csökkent az esélyhányadosa. Eltűnt viszont a szignifikáns változók közül a radikalizmus, a demokráciával való elégedetlenség, helyette csak a rendpártiság jött be az ideológiai változók közé. A kuruc.info olvasottsága pedig jelentősen visszaesett, 2019-ben csak 4 válaszadó jelezte, hogy használja tájékozási forrásként, így nem is kerülhetett be a modellbe.

Mindez új megvilágításba helyezi a korábbi szocializációs magyarázatokat. 2011-től 2015-ig azt tapasztaltuk, hogy a Jobbik kiugró támogattságának lehetnek életciklushoz és szocializációhoz fűződő okai is (Ichilov 1990; Inglehart 2007): a fiataloknak több szabad energiájuk és kevesebb kötöttségük van, és a szubkultúrájuk (nemzeti rock zenekarok, ifjúsági táborok, stb) is ők a leggyakoribb felhasználói (Róna–Sörös 2012; Róna 2015). Nos, ha az életciklus-hatás magyarázta volna legnagyobb mértékben a Jobbikra való fogékonyságot, akkor a 2019-es hallgatói mintában is azt kellett volna tapasztalnunk, hogy a párt támogatottsága az életkor emelkedésével csökken. Ehelyett azt látjuk, hogy az életciklusból csak nyitottság következik, elsősorban az új pártok irányába (Jobbik mellett 2011 LMP, 2013 Együtt-PM, 2019 Momentum és MKKP). A fiatalok lelkesen tudják támogatni a kormányzati tapasztalat (és ezért korrupciós gyanú) nélküli új pártokat, hiszen a régiekhez nincs kötődésük és sokan szkeptikusak is velük szemben, ugyanakkor önmagában az újdonság kevés: erős médiajelenlét, ismert politikusok és komoly szervezettség, háttország is szükséges. Különösen akkor, ha az új pártok tartós támogatottságot szeretnének elérni. Ami pedig a szocializációt illeti, azt inkább megerősítik a 2019-es adatok a Jobbik kapcsán. A párt 2005-ös 21 év alatti hívei már a 21 év felettieket erősítik, a Jobbik pedig ebben a csoportban nagyobb arányban tudta megtartani a híveit (persze ennek teljes bizonyítására panelvizsgálatra lenne szükség). A mostani 21 év alattiak pedig már olyan korban szocializálódtak, amikor a szélsőjobboldali szubkultúra (különösen a kuruc.info) jóval kevésbé népszerű, mint 2010 környékén, és abból jóval kevésbé következik a Jobbik támogatása, hiszen az efelé tendáló Fidesz és különösen a Mi Hazánk

élvezi ennek a szubkultúra szimpátiáját. A csökkenő olvasottságú kuruc.info már a 2018-as választás előtt sem túl lelkesen támogatta a Jobbikot, utána pedig egyértelműen Vona és Sneider Tamás ellen fordult (meg sem várva a pártszakadást). A Kárpátia együttes pedig nagy nyilvánosságot kapó videóban szakított a Jobbikkal. Egy 2019-ben tizenéves fiatal sokkal kisebb eséllyel találkozik a Jobbik standjával, aktivistáival, logójával, a párthoz kötődő szervezettel, mint aki 2011-ben vagy 2015-ben volt 14-20 éves. Ráadásul, ha találkozik is, akkor milyen mondanivalóval és szereplőkkel találkozik?

ÖSSZEGZÉS

Az Aktív Fiatalok első hullámában, 2011-ben a Jobbik mögött álló fiatal szavazóbázist kuruc.info nemzedéknek neveztük el, utalva az erős szubkulturális jellegre. Természetesen már akkor is jellemző volt némi sokféleség Vona Gáborék egyetemista táborára – máshogy nem is lehetett volna már akkor is a legnépszerűbb párt az egyetemeken –, de akkor még többségében radikalizmus, cigányellenesség, demokrácia-szkepszis, rendpártiság, anti-establishment attitűd és euroszkepticizmus alakította a legtöbb jobbikos választadó világnézetét, akik javarészt elsőgenerációs értelmiségi, alsó-középosztálybeli, vallásukat aktívan nem gyakorló, vidéki családi háttérrel rendelkeztek. Ennél is markánsabban rajzolódott ki a 21 év alattiak közötti kiugró népszerűség, amit életciklus-hatással (több szabadidő, kevesebb kötöttség) és szocializációval (akkor „eszméltek”, miután a Jobbik 2009-ben elérte az áttörését) magyaráztunk. A szavazótábor beállítottsága összhangban volt párt hivatalos irányvonalával is, talán csak a keresztény és a konzervatív címke kivételével. Ezek a karakterjegyek – szintén összhangban a párt változásával – fokozatosan fellazultak, már 2015-re is sokfélébb lett a Jobbik ifjú tábora, ám nyomonkövetésben mégis megmaradtak. 2015-ig ugyan a párt arculatában, nyelvezetében, külső karakterében sokat levetkőzött a korábbi radikalizmusából (Kovarek és Farkas 2016), de a fenti jobboldali vonásokat magán viselte, és a Fidesz mellett a baloldalt is elutasította. Vona Gábor személyében egy karizmatikus vezetője is volt, és ami talán a legfontosabb, a korábbi szubkultúra (nemzeti rock zenekarok, kuruc.info website, stb.) a néppártosodás ellenére is mögötte állt. A mi felmérésünkben éppúgy, mint az országos adatokban ekkor volt a csúcson a párt: anélkül tudott széles körben új szavazókat megszólítani, hogy a régieket elveszítette volna.

2019-re azonban teljesen megváltozott a képlet. A jobboldaliság már a múlté, és vele együtt távozott a pártból a markáns karakter, a konzisztens mondanivaló és a karizmatikus vezető is. Természetesen tetézte a bajt az Állami Számvevőszék büntetése miatt pénzhány, a pártszakadás és a Mi Hazánk mögött lévő óriási kormánypárti médiahátszél. Ilyen körülmények között nem az a meglepő, hogy 2019 februárjában a Jobbik visszaesett, hanem az, hogy még viszonylag magas szinten tudott maradni az egyetemisták között. Az viszont ezek után természetesnek tűnik, hogy pont a legerősebb cso-

portjaiban volt a legnagyobb a zsugorodása: férfiak, 21 év alattiak, szegények, jobboldaliak, konzervatívok, radikálisok, erős nemzeti érzésűek, demokráciával szkeptikusok, és a cigányellenesek. Ismét hangsúlyoznánk, hogy a visszaesés mögött meghúzódhat a Fidesz jobbrtolódása és a Mi Hazánk megjelenése is, amelyek jókora szeletet hasítottak ki a Jobbik hátszögéből. A választási vereség után Simicska-médiabirodalom is összeomlott, a legnagyobb jelentőséggel bíró HírTv és Magyar Nemzet pedig visszatért a NER-be. A párt így szubkultúra és baráti média nélkül maradt.

Tetézte a problémát, hogy cserébe viszont a Jobbik nem tudott gyökeret verni a centrumban és a baloldalon. Az ellenzéki médiában nem kapott nagyobb teret, és ugyan a korábbi erős ellenszenvet egy semlegesebb hangnem váltotta fel, ám kifejezetten támogató befolyásos csatorna nem akadt. Olyan térbe került a Jobbik, ahol sok baloldali és liberális párttal kellett volna versenyeznie, még hozzá jelentős helyzeti hátránnyal. A cigányellenes szavazatokat például azért is tudta felszívni 2009-ben, mert ez a pozíció teljesen üres volt. Még 2015-ben, egy mérsékelt hangnemű, de mégiscsak legalább némileg hasonló tartalmú ajánlatot tudott a választók elé tenni ebben a kérdésben. Még ekkor is monopóliuma volt a politikai piacnak ebben a szegmensében. 2019-re ugyanakkor olyan álláspontra és nyelvezetre váltott át a Jobbik, ami egyrészt nehezebben érthető, másrészt már sok szempontból közelebb van a baloldali és liberális pártokéhoz. Nem lehet pápább a pápánál, velük nem fog tudni versenyezni – a cigányellenes pólusban pedig megjelent a Mi Hazánk, amely egyetlen törökszentmiklósi felvonulással elnyerte a 2019-es EP voksok 15 százalékát, megelőzve ezzel a polgármestert is adó, ám a településen még így is csak 10 és fél százalékos Jobbikot. A törökszentmiklósi konfliktus azért is sokatmondó, mert a Jobbik meg sem jelent, és a pozíciójából adódóan meg sem jelenhetett: nem csatlakozhatott sem a liberális ellenzékhez, sem Toroczkaiékhoz.

A Fidesz ugyan 1994 környékén hasonlóan éles fordulatot mutatott be, de (1) nem vesztette el az erős vezetőjét, (2) az új hátszögét viszonylag gyorsan és ügyesen felépítette 1994 és 1998 között, (3) kifejezetten gyenge és széteső riválisokkal találta magát szembe az új térfélen (Enyedi 2004). A Jobbik esetében mindhárom feltétel teljesen máshogy alakult. Különösen fájó lehet a párt számára, hogy a DK elvette tőle a legnagyobb ellenzéki párt szerepét, a Momentum pedig a fiatalok közötti kiemelkedő népszerűségét. Mindkét párt jóval életképesebbnek és perspektivikusabbnak tűnik, mint a 90-es évek közepén a KDNP vagy az MDF voltak. A három hiányzó feltétel nélkül nehéz elképzelni, hogy akár csak közel olyan sebességgel és olyan mértékben vissza tudja építeni a Jobbik a szavazótáborát, mint ahogy azt a Fidesz tette a 94-es zuhanása után.

IRODALOMJEGYZÉK

- Enyedi Zsolt (2004): A választói döntések szociológiai modellje: törésvonal-elmélet és osztályszavazás. *Századvég*. (3). 3-27. o
- Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Tardos Róbert: Pártok és szavazók 2002-2014. In Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport*, 2014. Budapest: Társki.
- Enyedi Zsolt (2017): Paternalista populizmus a Jobbik és a Fidesz ideológiájában. *Fundamentum*/2015 2-3. szám.
- Bíró-Nagy András: Baloldali fiatalok 2012. A balközép olvasztótégely és a fogyatkozó established baloldal. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale. 208-221.o
- Félix Anikó, Gregor Anikó (2014): Kell egy csapat? A Jobbik és fiatal támogatóinak vizsgálata a társadalmi nemek szerinti megközelítésében In: Nagy Á – Szekely L (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*, Iszt Alapítvány-Kutatópont
- Ischilov, Orit (1990) (ed): *Political Socialization, Citizenship Education, and Democracy*. New York and London, Teachers College, Columbia University.
- Inglehart, R. (2007): Postmaterialist values and the shift from survival to self-expression values. In: Dalton, R. J. – Klingemann, H-D. (szerk): *The Oxford handbook of political behavior*. Oxford: Oxford University Press
- Karácsony Gergely – Róna Dániel (2010): A Jobbik titka. A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. In *Politikatudományi Szemle* Vol. 19 No 1, pp. 94–123.
- Kmetty Zoltán: Fiatal, vallásos és fideszes. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale. 181-196
- Kovarek, Dániel – Farkas Attila (2016): A Jobbik mérséklődése az egyéni képviselőjelöltek vizsgálatának tükrében. *Politikatudományi Szemle* XXVI/1. 31–54. pp
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge.
- Róna Dániel, Sörös Anett (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 2012. pp. 113–157.
- Róna Dániel, Reich Jenő (2013): „Nemzetiek”, cigányokkal szemben rendpártiak, demokráciából kiábrándultak, első generációs értelmiségiek, közösségre vágnak. A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2013. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében II*. pp 151-172. Szeged: Belvedere.

- Róna Dániel – Szabó Andrea (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 208–210. p.
- Róna Dániel (2017): „Kuruc.info-nemzedék” helyett „cukikampány-nemzedék”? A Jobbik fiatalok közötti népszerűségének okai, 2015. In Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2015. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében III. pp 140-158. Budapest: Belvedere*
- Róna Dániel – Molnár Csaba (2015): Radikális változás? A Jobbik mérséklődése. In Szabó Andrea, Boda Zsolt (eds.): *Trendek a magyar politikában 2. 168-199. Budapest: Napvilág.*
- Oross Dániel – Szabó Andrea (2017): Trendek a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében, 2011–2015. In: Oross-Szabó (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. pp 100-123. Budapest: Belvedere
- Szabó Andrea (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: Szabó Andrea – Susánszky Pál – Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – Heinrich Böll Stiftung – TK PTI.
- Tóka Gábor (2018): A 2018. évi országgyűlési választás. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk), *Társadalmi Riport 2018*. Budapest: Tárki.
- Van der Brug, W. – Fennema, M. – de Lange, S. – Baller, I. (2013): Radical Right Parties: Their Voters and Their Electoral Competitors. In: Rydgren, J. (eds): *Class Politics and the Radical Right*. Oxon:Routledge.